

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 367

Gospodarka przestrzenna Aktualne aspekty polityki społeczno-gospodarczej i przestrzennej

Redaktorzy naukowci

Jacek Potocki

Jerzy Ładysz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redakcja wydawnicza: Justyna Mroczkowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Agata Wiszniowska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-474-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk: Tritia – nowa forma i instytucja integracji europejskiej.....	13
Bartosz Bartosiewicz, Iwona Pielesiak: Dzienna mobilność mieszkańców małych miast Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego.....	21
Magdalena Belof: Wyzwania planowania przestrzennego na poziomie regionalnym	30
Piotr Chmiel, Leszek Stanek: Efektywność ekonomiczna realizacji dróg dla zabudowy mieszkaniowej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	38
Joanna Cymerman: Uwarunkowania przekształceń struktury własnościowej gruntów na Pomorzu Środkowym w latach 2000–2012.....	50
Lukasz Damurski: Uczestnicy procesu podejmowania decyzji przestrzennych na szczeblu lokalnym. Teoria i praktyka.....	59
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Wielofunkcyjność czy jednofunkcyjność? Uzdrowiska w obliczu przemian przestrzennych	68
Piotr Gryszel, Daria Elżbieta Jaremen, Andrzej Rapacz: Fundusze unijne czynnikiem kształtującym funkcję turystyczną w wybranych gminach regionu jeleniogórskiego.....	76
Piotr Hajduga: Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce a kształtowanie kapitału ludzkiego.....	90
Piotr Idczak, Karol Mrozik: Ocena efektywności kosztowej rozwiązań kształtujących retencję zlewni rzecznej jako sposobu ograniczania zagrożenia powodziowego	102
Marian Kachniarz: Prymusi i maruderzy – aktywność inwestycyjna gmin dolnośląskich	112
Anna Katola: Znaczenie równości płci dla długookresowego wzrostu gospodarczego.....	119
Olgierd Kempa, Jan Kazak: Przekształcenia funkcjonalno-przestrzenne a podatki od nieruchomości.....	128
Lidia Klos: Zanieczyszczenia obszarowe na terenach wiejskich województwa zachodniopomorskiego	136
Piotr Krajewski: Problemy planistyczne na terenach parków krajobrazowych w sąsiedztwie Wrocławia na przykładzie Ślęzańskiego Parku Krajobrazowego.....	147

Natalia Krawczyszyn: Kierunki polityki turystycznej w euroregionach polsko-czeskich – unifikacja czy dywersyfikacja produktu turystycznego po- granicza?	155
Barbara Kryk: Projekt modelu wsparcia na rynku pracy młodzieży zagrożo- nej wykluczeniem społecznym	163
Marta Kusterka-Jefmańska: Jakość życia a jakość usług publicznych w praktyce badań na poziomie lokalnym	170
Grażyna Leśniewska: Wpływ rodziny na kształtowanie postawy obywatel- skiej społeczeństwa	178
Jerzy Ładysz: Kierunki rozwoju zielonej infrastruktury we wrocławskim ob- szarze funkcjonalnym	186
Urszula Markowska-Przybyła: Zastosowanie ekonomii eksperymentalnej do pomiaru kapitału społecznego	196
Barbara Mastalska-Cetera, Beata Warczewska: Realizacja wybranych programów wspierających rolnictwo w Parku Krajobrazowym „Dolina Baryczy”	204
Piotr Mijał: Aspekty prawne konkurencyjności specjalnych stref ekono- micznych	214
Katarzyna Milewska-Osiecka: Nowe budownictwo mieszkaniowe w świe- tle polityki funkcjonalno-przestrzennej strefy podmiejskiej Łodzi	223
Agnieszka Ogrodowczyk: Polityka mieszkaniowa a współczesne przekształ- cenia obszarów śródmiejskich – przykład Łodzi	232
Jan Polski: Ekologiczne, społeczne i ekonomiczne aspekty ładu przestrzen- nego w regionie	240
Katarzyna Przybyła, Eleonora Gonda-Soroczyńska: Poziom rozwoju in- frastruktury społecznej we Wrocławiu	248
Zbigniew Przybyła: Rozwój zrównoważony jako koncepcja dynamiczna kształtowania przestrzeni gospodarczej	256
Adam Przybyłowski: Stan infrastruktury transportu drogowego w Polsce z uwzględnieniem aspektów bezpieczeństwa	261
David Ramsey: Ocena atrakcyjności osiedli we Wrocławiu	272
Janusz Rosiek: Wpływ implementacji pakietu klimatyczno-energetycznego (PKE) Unii Europejskiej na równoważenie rozwoju społeczno-gosudar- czego krajów członkowskich ugrupowania	281
Anna Skorwider-Namietko, Jarosław Skorwider-Namietko: Gospodarka odpadami jako element zarządzania strategicznego w jednostkach samo- rządu terytorialnego	292
Beata Skubiak: Polityka regionalna wobec zmian demograficznych	301
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Kapitał społeczny jako czyn- nik wspierający innowacyjność małych przedsiębiorstw na przykładzie województwa lubelskiego	310

Agnieszka Stacherzak: Typologia funkcjonalna gmin Dolnego Śląska a Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020.....	322
Izabela Szamrej-Baran, Paweł Baran: Subiektywne i obiektywne mierniki ubóstwa energetycznego	332
Maciej Szarejko, Jerzy Ładysz: Podstawy ekonomiczne kształtowania i racjonalnego wykorzystania miejskiego systemu zielonej infrastruktury	340
Katarzyna Tarnawska: Analiza determinant rozwoju regionalnego w świetle ewolucyjnej geografii ekonomicznej	350
Alina Walenia: Polityka spójności Unii Europejskiej a zmiany systemowe w zarządzaniu finansami publicznymi.....	359
Beata Warczewska, Barbara Mastalska-Cetera: Strategie rozwoju gmin mających obszary o szczególnych wartościach przyrodniczych a model zrównoważonego rozwoju	370
Marcelina Zapotoczna: Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania potrzeb mieszkaniowych w Polsce	378
Adam Zydroń, Piotr Szczepański, Sebastian Gawel: Ograniczenia i możliwości zwiększania lesistości w aglomeracji poznańskiej na przykładzie gminy Rokietnica.....	387
Adam Zydroń, Piotr Szczepański, Piotr Walkowski: Analiza zmian cen transakcyjnych gruntów niezabudowanych w gminie Września w latach 2002–2009	394

Summaries

Franciszek Adamczuk: Tritia – a new form and institution of European integration	20
Bartosz Bartosiewicz, Iwona Pielesiak: Daily mobility of small town's inhabitants in Łódź Metropolitan Area	29
Magdalena Belof: Challenges of regional spatial planning.....	37
Piotr Chmiel, Leszek Stanek: Economic efficiency of building the roads for the residential areas in the local spatial management plans	48
Joanna Cymerman: Conditions of changes in the structure of land ownership in Central Pomerania in the years 2000–2012	58
Łukasz Damurski: Stakeholders of the spatial decision-making process on a local level. Theory and practice	67
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Polyfunctionality or monofunctionality of spas in the face of spatial transformations?	75
Piotr Gryszel, Daria Elżbieta Jaremen, Andrzej Rapacz: EU funds as the tourist function raising factor in the selected tourist communes of Jelenia Góra region	88

Piotr Hajduga: Special economic zones in Poland and the formation of human capital.....	101
Piotr Idczak, Karol Mrozik: Cost-effectiveness evaluation of solutions shaping river basin retention as a method of flood risk reduction.....	111
Marian Kachniarz: Top leaders and stragglers – investment activity of Lower Silesia communities.....	118
Anna Katola: The importance of gender equality for long-term growth.....	127
Olgierd Kempa, Jan Kazak: Functional and spatial transformation and the real estate taxes.....	135
Lidia Kłos: Territorial pollution in rural areas of the West Pomeranian Voivodeship.....	146
Piotr Krajewski: Planning problems in the areas of landscape parks near Wrocław on the example of Ślęzański Landscape Park.....	154
Natalia Krawczynszyn: Trends of tourism policy in Polish-Czech euroregions – unification or diversification of border tourist product?.....	162
Barbara Kryk: Draft model of support in the labor market of young people at risk of social exclusion.....	169
Marta Kusterka-Jefmańska: Quality of life vs. quality of public services in practice of research at the local level.....	177
Grażyna Leśniewska: Family influence on the attitudes of citizens society..	185
Jerzy Ładysz: Directions of development of green infrastructure in the Wrocław functional area.....	195
Urszula Markowska-Przybyła: Application of experimental economics for measuring of social capital.....	203
Barbara Mastalska-Cetera, Beata Warczewska: Implementation of selected programs supporting agriculture in the Landscape Park “Barycz Valley”.....	213
Piotr Mijał: Legal aspects of competitiveness of Special Economic Zones ...	222
Katarzyna Milewska-Osiecka: New housing construction within the spatial policy for suburban zone of Łódź.....	231
Agnieszka Ogrodowczyk: Housing policy and contemporary changes of the inner city – example of Łódź.....	239
Jan Polski: Ecological, public and economic aspects of the spatial order in the region.....	247
Katarzyna Przybyła, Eleonora Gonda-Soroczyńska: Level of social infrastructure development in Wrocław.....	255
Zbigniew Przybyła: Sustainable development as a dynamic idea of shaping the economic space.....	260
Adam Przybyłowski: Road transport infrastructure development in Poland with special emphasis on safety issues.....	271
David Ramsey: Assessment of districts attractiveness in Wrocław.....	280

Janusz Rosiek: Impact of the implementation of the EU Climate and Energy Package (EU CEP) on socio-economic development of selected EU countries	291
Anna Skorwider-Namiołko, Jarosław Skorwider-Namiołko: Waste management as a part of the strategic management in local self-government units	300
Beata Skubiak: Regional policy in the face of demographic changes	309
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Social capital as a factor supporting innovative small businesses on the example of the Lublin Voivodeship	321
Agnieszka Stacherzak: Functional typology of Lower Silesia municipalities and “Development strategy of Lower Silesia Voivodeship 2020”	331
Izabela Szamrej-Baran, Paweł Baran: Subjective and objective measures of fuel poverty	339
Maciej Szarejko, Jerzy Ładysz: Economic principles of development and rational use of urban green infrastructure system	349
Katarzyna Tarnawska: Theoretical analysis of regional development determinants in the light of evolutionary economic geography	358
Alina Walenia: EU cohesion policy vs. system changes in public finance management	369
Beata Warczevska, Barbara Mastalska-Cetera: The development strategies of communes, which are areas of special natural values with regard to the sustainable development model	377
Marcelina Zapotoczna: Taxonomic analysis of spatial differentiation of housing needs in Poland	386
Adam Zydróż, Piotr Szczepański, Sebastian Gawel: Limitation and possibilities of forestation growth in the Poznań agglomeration on the example of the Rokietnica commune	393
Adam Zydróż, Piotr Szczepański, Piotr Walkowski: Transaction prices changes analysis of undeveloped properties in the municipality of Września in the years 2002–2009	400

Barbara Mastalska-Cetera, Beata Warczewska

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

REALIZACJA WYBRANYCH PROGRAMÓW WSPIERAJĄCYCH ROLNICTWO W PARKU KRAJOBRAZOWYM „DOLINA BARYCZY”¹

Streszczenie: Ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich należy wiązać m.in. z działaniami na rzecz zahamowania odpływu ludności z tych obszarów, a także wspierania częściowo zanikającej działalności rolniczej. Szczególnego znaczenia nabiera na terenach uznanych za cenne przyrodniczo. Wspieranie gospodarowania może dać podstawy do rozwoju zgodnego z założeniami zrównoważonego rozwoju. W Polsce narzędziem wspomagającym taki rozwój jest program rolnośrodowiskowy. Celem artykułu jest przedstawienie uwarunkowań realizacji wybranych pakietów programu rolnośrodowiskowego na terenie Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”. Analizie poddano działania możliwe do wprowadzenia na terenie obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000. Przeprowadzone analizy są częścią badań związanych z realizacją zasad zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, rolnictwo, park krajobrazowy, program rolnośrodowiskowy, Dolina Baryczy.

DOI: 10.15611/pn.2014.367.22

1. Wstęp

Jak wskazuje M. Kłodziński, koncepcję zrównoważonego rozwoju należy wiązać z propagowaniem harmonii, łagodzeniem wszelkich pojawiających się konfliktów, zachowaniem solidarności międzypokoleniowej, czyli pozostawienia środowiska w stanie nie pogorszonym dla następnych pokoleń². Jest to szczególnie trudne do osiągnięcia na obszarach wiejskich, które borykają się z bezrobociem i niskimi dochodami własnymi, co dodatkowo często jest potęgowane przez konieczność gospodarowania na terenach cennych. W gminach bardzo często występowanie ustawowo

¹ Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010–2013 jako projekt badawczy Nr NN 114 168938.

² M. Kłodziński, *Zrównoważony rozwój gmin wiejskich na obszarach cennych przyrodniczo*, [w:] *Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jako nowy element otoczenia polskiej wsi i rolnictwa*, red. A. Bałtomiuk, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010, s. 34–42.

wprowadzonych obszarów chronionych uznawane jest za hamulec rozwoju. Z punktu widzenia gospodarki rolniczej pojawiają się ograniczenia w stosunku do form gospodarowania, w szczególności na obszarach Natura 2000. Można mówić wręcz o pogarszaniu się dotychczasowego sposobu prowadzenia gospodarstw. Zgodnie jednak z założeniami zawartymi w Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa należy dążyć do zachowania cennych „zasobów środowiskowych i bioróżnorodności na obszarach wiejskich, czego podstawą jest zachowanie istniejących form ochrony przyrody oraz rozwój zrównoważonego rolnictwa, rybactwa i leśnictwa”³. Jak podają Michałowski i Wiśniewski, zrównoważony rozwój w rolnictwie powinien oznaczać połączenie efektywności produkcji rolniczej z poszanowaniem walorów środowiska jako bazy do tej właśnie produkcji⁴.

Chronione obszary przyrodnicze zajmują 1/3 powierzchni Polski. Zdecydowana większość terenów o wyjątkowych walorach przyrodniczych znajduje się w obrębie obszarów wiejskich. Ochrona środowiska przyrodniczego powinna być podstawowym elementem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Ochrona przyrody realizowana jest w ściśle wyznaczonych granicach parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych oraz obszarów Natura 2000. Jednak od 2004 r. może być również prowadzona poza granicami wyznaczonych obszarów chronionych. Początkowo najpierw w ramach Planu, a następnie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich zostały stworzone narzędzia umożliwiające ochronę wartości przyrodniczych na terenie gospodarstw rolnych.

Przeprowadzone analizy są częścią badań związanych z realizacją zasad zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich położonych w granicach obszarów cennych przyrodniczo. Celem badań jest przedstawienie uwarunkowań realizacji wybranych pakietów programu rolnośrodowiskowego na terenie Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”. Analizie poddano działania możliwe do wprowadzenia na terenie obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000. Podstawę opracowania stanowiły dane statystyczne oraz dane udostępnione przez ARiMR. Ze względu na zakres udostępnionych danych na temat programów rolnośrodowiskowych, ograniczony do powiatów, wnioskowanie ma charakter pośredni w stosunku do analizowanych gmin znajdujących się w zasięgu stref priorytetowych oraz obszarów Natura 2000.

2. Programy wspierające rolnictwo

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej polskie obszary wiejskie zostały objęte regulami Wspólnej Polityki Rolnej⁵. Związane to było m.in. z pojawieniem się moż-

³ *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020.*

⁴ K. Michałowski, E. Wiśniewski, *Uwarunkowania realizacji programów rolnośrodowiskowych na obszarach wiejskich środkowowschodniej Polski*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2010.

⁵ B. Kutkowska, *Rozwój zrównoważony rolnictwa i obszarów wiejskich na Dolnym Śląsku*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010.

liwości skorzystania z instrumentów finansowych wspierających zarówno rolnictwo, jak i obszary wiejskie. Narzędzia te, jak podaje Kutkowska, można podzielić na 3 grupy: narzędzia wspierające produkcję rolniczą, instrumenty związane z ochroną środowiska oraz działania wspierające poprawę jakości życia na wsi⁶.

Program rolnośrodowiskowy jest instrumentem wspierania rolnictwa odnoszącym się jednocześnie do celów środowiskowych. Początkowo był on częścią Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich realizowanego w latach 2002–2006, następnie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich realizowanego w latach 2007–2013. W pierwszym okresie realizowanych było 8 programów pomocowych, współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej:

- wspieranie gospodarstw niskotowarowych;
- wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania;
- wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt;
- renty strukturalne;
- zalesianie gruntów rolnych;
- dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej;
- grupy producentów rolnych;
- uzupełnienie płatności bezpośrednich⁷.

Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych obejmowało 7 pakietów rolnośrodowiskowych, podzielonych na 40 różnych wariantów i opcji (tab. 1). Trzy spośród możliwych do wprowadzania pakietów mogły być wdrażane tylko w wyznaczonych tzw. strefach priorytetowych, o określonych problemach środowiskowych. Były one wyznaczane m.in. ze względu na występowanie obszarów chronionych, w tym także ostoi sieci Natura 2000.

Kontynuacją PROW 2004–2006 jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Kierunki wsparcia zebrano w czterech osiach:

- oś I „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” (10 działań);
- oś II „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich” (4 działania);
- oś III „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej” (4 działania);
- oś IV „LEADER” (3 działania)⁸. W ramach osi II możliwe jest realizowanie 9 pakietów programu rolnośrodowiskowego. W porównaniu z pierwszym programem zrezygnowano ze stref priorytetowych, rozszerzono wachlarz działań, ponadto nastąpiła zmiana ustalonych wcześniej wysokości dopłat (tab. 1).

⁶ Tamże.

⁷ B. Mastalska-Cetera, *Możliwości wsparcia finansowego rolnictwa na obszarach Natura 2000 na przykładzie Sudetów*, [w:] *Problemy wdrażania europejskiej sieci Natura 2000 w Sudetach*, red. M. Furmankiewicz, B. Mastalska-Cetera, wyd. Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze, Katedra Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Jelenia Góra 2008.

⁸ Tamże.

Tabela 1. Zestawienie pakietów działań rolnośrodowiskowych

PROW 2004–2006		PROW 2007–2013	
Kod	Nazwa pakietu	Pakiet	Nazwa pakietu
S01	Rolnictwo zrównoważone	1	Rolnictwo zrównoważone
S02	Rolnictwo ekologiczne	2	Rolnictwo ekologiczne
P01	Utrzymanie łąk ekstensywnych	3	Ekstensywne trwałe użytki zielone
P02	Utrzymanie pastwisk ekstensywnych		
Nowe pakiety		4	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000
		5	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000
		6	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie
G01	Ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich	7	Ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich
K01	Ochrona gleb i wód	8	Ochrona gleb i wód
K02	Tworzenie stref buforowych	9	Strefy buforowe

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz. U. 04.174.1809 i Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 marca 2013 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Dz. U. 2013.361.

Nadrzędnym celem Programu Rolnośrodowiskowego jest zachęcanie rolników do prowadzenia działalności zgodnie z wymogami ochrony środowiska, a w szczególności do:

- promocji systemów produkcji rolniczej przyjaznej dla środowiska,
- zachowania różnorodności biologicznej siedlisk półnaturalnych,
- zachowania rodzimych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin uprawnych,
- zachowania i odtwarzania elementów krajobrazu rolniczego o znaczeniu ochronnym oraz kulturowym.

Wśród cech warunkujących ochronę przyrody w ramach prowadzonej działalności rolniczej w aspekcie programów rolnośrodowiskowych wymienia się:

- uwarunkowania przyrodnicze, w tym m.in. powierzchnie lasów, powierzchnie użytków zielonych, występowanie ustawowych form ochrony przyrody czy też zaliczenie obszaru do stref priorytetowych;
- uwarunkowania strukturalno-agrarne, jak np. wielkość gospodarstw rolnych, czy też uwarunkowania wynikające z produkcji rolniczej, jak np. pogłowie byd-

ła, udział w strukturze zasiewów roślin zbożowych i motylkowych, waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej;

- czynniki antropogeniczne (zakwaszenie gleb, występowanie gleb marginalnych);
- uwarunkowania infrastrukturalne (sieć kanalizacyjna, wyposażenie w wodociągi);
- uwarunkowania społeczno-ekonomiczne, jak np. gęstość zaludnienia, przyrost naturalny, liczba osób bezrobotnych);
- uwarunkowania turystyczne i ekonomiczne⁹

3. Charakterystyka Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”

Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” obejmuje 87 040 ha i jest największym tego rodzaju obszarem chronionym w Polsce. Większość powierzchni Parku – 70 040 ha – znajduje się w granicach województwa dolnośląskiego (gminy Cieszków, Krośnice, Milicz, Prusice, Twardogóra, Trzebnica i Żmigród), natomiast 17 000 ha Parku znajduje się w granicach województwa wielkopolskiego (gminy Odolanów, Sośnie i Przygodzice)¹⁰. Ze względu na znaczną powierzchnię Parku nie została wokół niego wyznaczona otulina. Istnieje zróżnicowanie w udziale procentowym terenu chronionego w poszczególnych gminach. Zdecydowanie wyróżnia się gmina Milicz, której ponad 70% powierzchni gminy znajduje się w jego granicach. Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” wyróżnia się także różnorodnością występujących form ochrony przyrody. W granicach Parku znajduje się 5 rezerwatów przyrody („Stawy Milickie”, „Olszyny Niezgodzkie”, „Wydymacz”, „Wzgórze Joanny”, „Radziądz”), liczne użytki ekologiczne, a około 90% powierzchni Parku zostało dodatkowo włączonych do europejskiej sieci obszarów Natura 2000. W ramach tej sieci powołano zarówno obszary specjalnej ochrony ptaków („Dolina Baryczy”, „Łęgi Odrzańskie”, „Dąbrowy Krotoszyńskie”), jak i obszary specjalnej ochrony siedlisk („Ostoja nad Baryczą”, „Dąbrowy Krotoszyńskie”, „Chłodnia w Cieszkowie”, „Dolina Łachy”, „Łęgi Odrzańskie”).

4. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa

Według danych z 2011 r. w ogólnej powierzchni PK „Dolina Baryczy” lasy zajmują 41% powierzchni parku, użytki rolne 37% tej powierzchni, natomiast wody stanowią 9%. Gminy znajdujące się w granicach PK „Dolina Baryczy” nadal mają charakter rolniczy. Z rolnictwem związanych jest około 47% czynnych zawodowo

⁹ K. Michałowski, E. Wiśniewski, wyd. cyt.

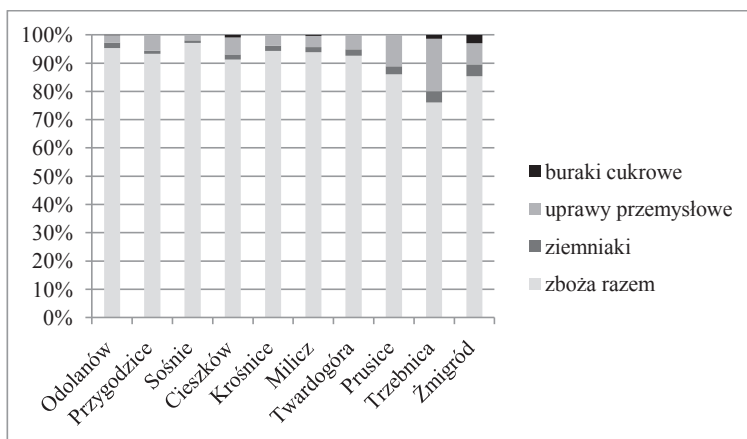
¹⁰ P. Śnigucki, *Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”*, [w:] *Ochrona przyrody w Parku Krajobrazowym „Dolina Baryczy”*, red. M. Krukowski, A. Drabiński, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 79–91.

mieszkańców badanych gmin¹¹. W granicach parku występują zarówno gminy wiejskie (Cieszków, Krośnice, Przygodzice, Odolanów, Sośnie,) jak i miejsko-wiejskie (Milicz, Prusice, Twardogóra, Żmigród).

W badanych gminach wg danych z Powszechnego Spisu Rolnego ponad 80% gospodarstw prowadzi działalność rolniczą. Wyjątek stanowi gmina Twardogóra, w której zaledwie 40% spośród gospodarstw prowadzi działalność rolniczą¹².

Średnia powierzchnia gospodarstwa w 2010 r. na terenie badanych gmin wynosiła około 8,0 ha, jest to areał nieco większy niż średni dla Polski. Podobnie jednak jak w całym województwie w badanych gminach dominują gospodarstwa małe.

Porównując wyniki Spisu Rolnego przeprowadzonego w 1996 r. i 2010 r. w zakresie użytkowania gruntów, należy podkreślić niekorzystną zmianę powierzchni użytków rolnych w gminach dolnośląskich. Wynika to bardzo często ze zmiany funkcji gruntów rolnych na inną niż rolnicza, jest to często równoznaczne z wyłączeniem ich z produkcji rolnej. W przypadku gmin wielkopolskich – Odolanów oraz Przygodzice – istnieje tendencja wzrostowa¹³. 82–93% ogólnej powierzchni gruntów w omawianych gminach stanowią użytki rolne, przy czym należy podkreślić, iż są to użytki utrzymane w dobrej kulturze.

Rys. 1. Struktura zasiewów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

W gospodarstwach indywidualnych prowadzących działalność widać wyraźną przewagę produkcji zbożowej, jedynie w gminach Prusice oraz Trzebnica można

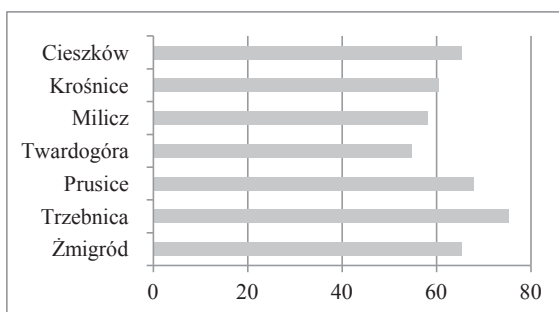
¹¹ A. Spychała, *Funkcja turystyczna Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2010.

¹² Tamże.

¹³ B. Mastalska-Cetera, B. Warczewska, *Agricultural use of rural areas situated within territories of great natural interest*, maszynopis, 2013.

mówić o większym znaczeniu w produkcji upraw przemysłowych (rys. 1). Udział roślin zbożowych w strukturze zasiewów wymaga odpowiednio prowadzonego zmianowania, zwiększonego zapotrzebowania na składniki pokarmowe, co w efekcie należy traktować jako działanie niekorzystnie wpływające na ochronę walorów przyrodniczych obszarów wiejskich.

W gminach występuje zróżnicowanie w prowadzonej działalności. W gospodarstwach na terenie Trzebnica oraz Twardogóra można mówić o nastawieniu na prowadzenie produkcji roślinnej, w pozostałych natomiast przeważa nastawienie na produkcję zwierzęcą lub mieszaną. Według danych statystycznych nie można mówić o wyraźnym nastawieniu w produkcji zwierzęcej na hodowlę trzody chlewnej czy bydła. Pogłowie bydła charakteryzuje gospodarkę rolną. Gospodarstwa prowadzące hodowlę bydła lepiej gospodarują, pozwalają w pełni wykorzystać powstające w cyklu produkcyjnym produkty. Z punktu widzenia ochrony przyrody hodowla bydła jest korzystniejsza.

Rys. 2. Wskaźnik jakości przestrzeni produkcyjnej (pkt)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego*, Wrocław 2000.

O predyspozycjach do prowadzenia działalności rolniczej może świadczyć tzw. wskaźnik jakości przestrzeni produkcyjnej. Wskaźnik ten, z wyjątkiem gminy Trzebnica, jest poniżej wartości średniej dla województwa dolnośląskiego (76,3 pkt). Pośrednio wskazuje to dany obszar do objęcia działaniami w ramach programu rolnośrodowiskowego (rys. 2).

5. Realizacja wsparcia

Wdrażanie programów rolnośrodowiskowych może po pierwsze, stanowić ważny element czynnej ochrony przyrody, po drugie, może równocześnie być podstawą zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Ich głównym celem jest zapobieganie pogarszania stanu środowiska naturalnego i walorów przyrodniczych obszarów wiejskich. Działania w ramach poszczególnych pakietów miały zachęcać rolników

do minimalizowania negatywnych skutków oddziaływania rolnictwa. Analizowany teren w ramach płatności rolnośrodowiskowych został zakwalifikowany jako obszar przyrodniczo wrażliwy, w związku z tym można było prowadzić dodatkowe działania spośród 3 pakietów możliwych do realizacji w strefach priorytetowych. Były to „rolnictwo zrównoważone”, 4 warianty w ramach „utrzymanie łąk ekstensywnych” oraz 5 wariantów „utrzymania pastwisk ekstensywnych”. Największym zainteresowaniem wśród rolników cieszył się wariant „półnaturalne łąki dwukośne”, wg którego istniał zakaz przeorywania, wałowania, stosowania ścieków i osadów ściekowych oraz dosiewania traw. Istniała możliwość zastosowania wypasu kwatrowego, ale po uprzednim pokosie. Rolnicy w ramach tego wariantu mogli otrzymać dopłatę w wysokości 880 zł/ha. W 2009 r. wielkość powierzchni zgłoszonej do realizacji wynosiła 75,8 ha, przy czym dodatkowo w granicach obszaru Natura 2000 164,8 ha. Zainteresowanie pozostałymi pakietami było znikome, np. w 2009 r. w powiecie milickim zgłoszono powierzchnię zaledwie 4,3 ha do wprowadzenia pakietu „rolnictwo zrównoważone”. Poziom realizacji działań w ramach tego pakietu jest wyraźnie wyższy w powiecie trzebnickim. Największym zainteresowaniem w ramach programu rolnośrodowiskowego cieszył się pakiet „ochrona gleb i wód”, który możliwy był do wprowadzania na obszarze całego kraju. Spośród wszystkich dostępnych pakietów w ramach PROW 2002–2006 właśnie ten pakiet skupiał największą liczbę rolników w Polsce¹⁴.

Jak podaje Kutkowska, w skali kraju zaledwie 4% gospodarstw podjęło działania w ramach programów rolnośrodowiskowych¹⁵. Dla rolników największe znaczenie mają jednak dopłaty bezpośrednie, pozostałe możliwe do wprowadzenia programy, prawdopodobnie ze względu na niski stan wiedzy, nie są prawie w ogóle wykorzystywane.

Od roku 2008 możliwe jest korzystanie z dopłat w ramach programów rolnośrodowiskowych realizowanych na podstawie PROW 2007–2013. Jednocześnie możliwa była kontynuacja podpisanych wcześniejszych zobowiązań. Na obszarach Natura 2000 możliwe były do wprowadzenia 2 formy, tj. „półnaturalne łąki wilgotne” oraz „półnaturalne łąki świeże”. W powiecie milickim w roku 2012 zgłoszono powierzchnię 44 ha do objęcia programem dla łąk wilgotnych, natomiast w przypadku łąk świeżych – 6 ha (tab. 2). Może to wynikać zarówno z istniejących uwarunkowań przyrodniczych, jak i uwarunkowań ekonomicznych. W przypadku dopłat związanych z programami rolnośrodowiskowymi wydaje się trudnym do oceny stopień realizacji tego wsparcia. Duży wpływ mają na to sami rolnicy, gdyż przystępowanie do programów jest działaniem dobrowolnym, przez co może świadczyć o poziomie świadomości ekologicznej.

¹⁴ B. Mastalska-Cetera, wyd. cyt., s. 77–92.

¹⁵ B. Kutkowska, wyd. cyt.

Tabela 2. Udział rolników w wybranych pakietach PROW 2007–2013

Rok	Powiat	„Półnaturalne łąki wilgotne”			„Półnaturalne łąki świeże”		
		Pow. deklarowana (ha)	Pow. przyznana (ha)	Kwota przyznana (zł)	Pow. deklarowana (ha)	Pow. przyznana (ha)	Kwota przyznana (zł)
2010	milicki	35	34,6	3264,0	-	-	-
2011	milicki	44	43,5	3874,6	6	5,8	6834,5
2012	milicki	44	43,4	3643,8	6	5,8	4939,2
2012	oleśnicki	15	2,3	2789,4	13	-	-
2010	trzebnicki	67	67,0	5628,0	2	2,2	186,0
2011	trzebnicki	69	67,8	571,8	11	9,4	8243,8
2012	trzebnicki	68	67,8	571,8	11	6,2	5816,7

Źródło: dane ARiMR.

6. Podsumowanie

W celu polepszenia ochrony przyrody na terenach wiejskich konieczne jest gospodarowanie w zgodzie z wymogami ochrony środowiska, wspieranie rozwoju infrastruktury na terenie gospodarstw oraz obszarów wiejskich, ale również zmiana podejścia do produkcji rolniczej. Nie bez znaczenia jest również rozwiązywanie konfliktów powstających między działalnością rolników a środowiskiem. Istnieją narzędzia, które mogłyby pomóc w tych działaniach, przyczyniając się także do bardziej zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Podstawę mogłyby stanowić programy rolnośrodowiskowe.

Gminy położone w granicach Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy” wykazują dobre uwarunkowania do ochrony przyrody w ramach prowadzonej działalności rolniczej. Jednak realizacja programów rolnośrodowiskowych jest na niskim poziomie. Dużą rolę powinno przypisać się w tym względzie również działaniom władz samorządowych, dzięki którym mogłaby wzrosnąć świadomość ekologiczna wśród rolników. Ważne jest także, aby istniało większe zaangażowanie władz lokalnych w kierunku prowadzenia świadomej polityki zrównoważonego rozwoju. Działania rolników powinny być wspierane np. poprzez odpowiednie wytyczanie proekologicznych kierunków rozwojowych czy też zaopatrywanie w infrastrukturę wspomagającą takie dążenia.

Literatura

- Kłodziński M., *Zrównoważony rozwój gmin wiejskich na obszarach cennych przyrodniczo*, [w:] *Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jako nowy element otoczenia polskiej wsi i rolnictwa*, red. A. Bałtromiuk, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010.

- Kutkowska B., *Rozwój zrównoważony rolnictwa i obszarów wiejskich na Dolnym Śląsku*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010.
- Mastalska-Cetera B., *Możliwości wsparcia finansowego rolnictwa na obszarach Natura 2000 na przykładzie Sudetów*, [w:] *Problemy wdrażania europejskiej sieci Natura 2000 w Sudetach*, red. M. Furmankiewicz, B. Mastalska-Cetera, wyd. Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze, Katedra Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Jelenia Góra 2008.
- Mastalska-Cetera B., Warczewska B., *Agricultural use of rural areas situated within territories of great natural interest*, maszynopis, 2013.
- Michałowski K., Wiśniewski E., *Uwarunkowania realizacji programów rolnośrodowiskowych na obszarach wiejskich środkowowschodniej Polski*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2010.
- Rudnicki R., *Zróżnicowanie przestrzenne wykorzystania funduszy Unii Europejskiej przez gospodarstwa rolne w Polsce*, Bugucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2010.
- Spychała A., *Funkcja turystyczna Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”*, Bugucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2010.
- Śnigucki P., *Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”*, [w:] *Ochrona przyrody w Parku Krajobrazowym „Dolina Baryczy”*, red. M. Krukowski, A. Drabiński, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 marca 2013 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Dz. U. 2013.361.
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz. U. 04.174.1809.
- Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego*, Wrocław 2000.
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020*.

IMPLEMENTATION OF SELECTED PROGRAMS SUPPORTING AGRICULTURE IN THE LANDSCAPE PARK „BARYCZ VALLEY”

Summary: The idea of sustainable rural development, among others, should be connected with measures to inhibit the outflow of people from these areas and to support partially disappearing agricultural activities. This idea gains special importance in areas recognized as environmentally valuable. The support of management may provide a basis for development in accordance with the rules of sustainable development. In Poland, a tool which is supporting such development is the agri-environmental program. This article presents the factors affecting the implementation of selected packages of agri-environmental program within the National Park „Barycz Valley”. Actions which can be introduced to protected areas including Natura 2000 areas have been analyzed. The conducted analyzes are part of the research related to the implementation of sustainable development in rural areas.

Keywords: sustainable development, agriculture, landscape park, agri-environmental program, Valley Barycz.